

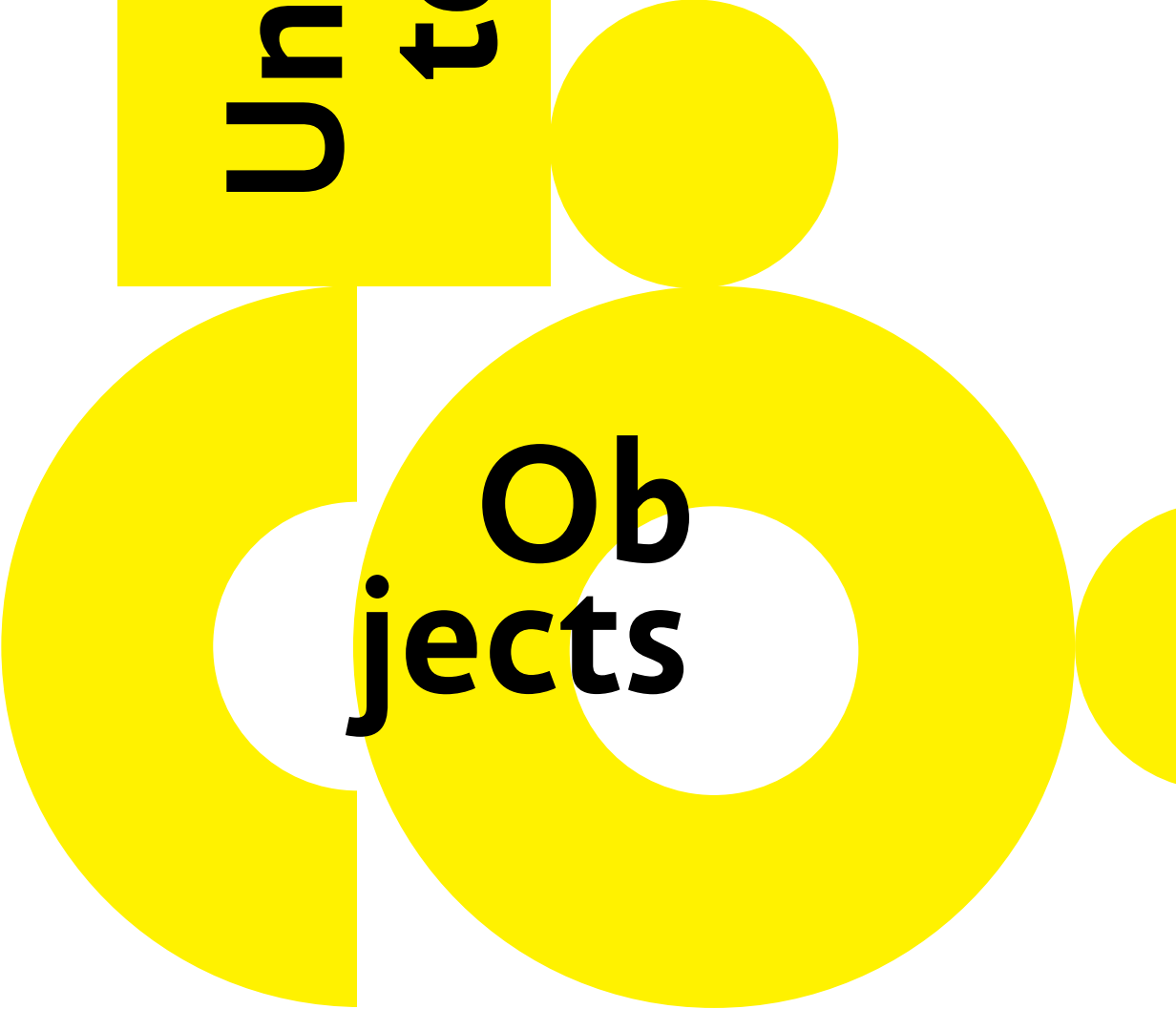
**Uni
ted
Ob
jects**

**Ant
werpen**

Hans Bossmann

United Objects Antwerpen
is een project van Hans Bossmann,
De Veerman en iedereen die
meetekende.

**Uni
ted**

**Ob
jects**

Antwerpen

6	Hans Bossmann
10	Het openbaar atelier
16	United Objects Antwerpen De Veerman De collectie Jaap Kruithof Reünie van Kruithofvoorwerpen
28	Bewaren en weggooien een verhaal door Hans Bossmann
38	De omkering als methode! een verhaal door Tijn Bossuyt

50	Vaak gestelde vraag een verhaal door Hans Bossmann
58	Kijken met je handen een verhaal door Hans Bossmann
62	Intensieve onbekommerdheid door Erik Hagoort
76	Wolkenlezer een verhaal door Hans Bossmann
86	Als je dood bent een verhaal door Hans Bossmann
92	Fotoverantwoording
92	Met dank aan
100	Colofon

Hans Bossmann

ontwerpt strategieën en vormen waarin kunst kan assimileren in de samenleving en de samenleving in de kunst. De kunstenaar verplaatst zijn atelier naar de openbare ruimte. Hans Bossmann doet dat sinds 2017. Hij werkt onder andere in winkelcentra, op festivals en buiten, op straat.

Hans Bossmann biedt het publiek de gelegenheid om 'in' het werk te komen, in plaats van op afstand toe te kijken. Tekenen met onervaren en ongeoevende tekenaars geeft de tekeningen een ongekunstelde schoonheid.

Hij noemt zijn projecten environments, die een mix zijn van een tentoonstelling, performance, workshop, lezing, privéplek, ontmoetingsruimte en atelier. Zijn werk is in werking; het is levende kunst die samen met het publiek wordt gerealiseerd.

31 oktober 2020. Scheldekade.
Ik sta op het punt om betekende
Kruithofvoorwerpen buiten in de stad
achter te laten.
Foto: Studio Orimi.

Voorjaar 2017. Mijn eerste openbaar atelier met titel 'Werkkamer' vond plaats in winkelcentrum Schalkwijk, Haarlem. De met vierkanten en lijnen betekende tafel en stoelen zijn na afloop in het winkelcentrum achtergebleven.

Voorjaar 2018. 'Zelfportretten van het Oude Westen', Rotterdam. Vijf weken op reis door de Rotterdamse wijk het Oude Westen met theatermaker Brecht Hermans. Bij ontmoetingsplekken voor/door bewoners hebben we abstracte patronen op gebruiksvorwerpen getekend met iedereen die mee wilde doen. Beeld: still uit documentaire door A Small Production Company.

Najaar 2018. 'Zelfportretten van het Oude Westen' wordt afgesloten in Museum Rotterdam. Op de 'Namenkar', heeft iedereen die meetekende zijn/ haar naam geschreven. De 'Namenkar' is opgenomen in de collectie van het museum en wordt daar voor activiteiten ingezet.

het

open

baar

atelier

Het werk en de werkwijze van Hans Bossmann zijn op het eerste gezicht eenvoudig. Hij installeert zich met witte meubels, witte voorwerpen en alcoholstiften op een openbare plek. Daar nodigt hij voorbijgangers uit om samen vierkanten, rondjes of lijnen op de meubels en voorwerpen te tekenen.

Mensen die meedoen raken met elkaar en de kunstenaar aan de praat; het tekenen werkt aanstekelijk. Het scheidt een band om een voorwerp samen bijzonder te maken, mensen verenigen zich voor even met elkaar. Vaak ontstaan er kennismakingen met mensen die je anders nooit ontmoet zou hebben, gesprekken en discussies. Soms begint een vriendschap.

De kunstenaar zelf laat de verschillende betekenislagen van zijn werk meestal ongenoemd. Volgens hem staat het de spontane deelname in de weg. Hij spreekt, afhankelijk van de situatie in een environment, over één of twee bepaalde betekenissen en laat andere buiten beschouwing. Of hij vertelt over de rol die

hij op dat moment heeft aangenomen, terwijl hij, afhankelijk van de situatie, veel meer rollen aanneemt. Hij is afwisselend medetekenaar, instructeur, coach, docent, gespreksleider, interviewer, schrijver of organisator. Maar als we dieper op zijn werk en de werkwijze ingaan, is er veel meer te ontdekken.

We kunnen spreken van een 'nieuwe praktijk' waarin verschillende kunst-domeinen, -disciplines en -mentaliteiten gemixt worden. Daar waar minimal art, ZERO en Fluxus gestopt zijn, gaat Hans Bossmann verder. Zijn environments zijn een vorm van urban art en public intervention, waarin hij met liveactiviteiten bestaande grenzen verlegt.

Voorjaar 2019. 'Zelfportretten van Delfshaven', Rotterdam. Deze keer zijn Brecht en ik samen met acteurs en actrices van Theater Babel Rotterdam op reis geweest door de wijk Delfshaven. Bij ontmoetingsplekken voor/door bewoners hebben we vierkanten op een XXL keukentafel getekend met iedereen die wilde meedoen.

Er is sprake van social art door publieks-participatie. Er zijn ontmoetingen tussen deelnemers onderling en tussen deelnemers en kunstenaar. De rol van kunstenaar wordt opengesteld, deelnemers worden medekunstenaar. De meeste deelnemers tekenen nooit (meer), zijn ongeïfend; incidenteel doet een amateur kunstbeoefenaar mee. Door de ongeïfende handen ontstaat een pretentieloze schoonheid die vergelijkbaar is met kindertekeningen en outsider art.

De laagdrempelige werkwijze van Hans Bossmann stimuleert deelnemers (waarvan velen zich op geen enkele manier met hedendaagse kunst of zelfs creativiteit

bezig houden) om hun creatieve vermogen te ontwikkelen. Er is sprake van informele kunsteducatie in zijn environments. Samen vierkanten en lijnen tekenen genereert nieuwe betekenissen. Een meubel of voorwerp wordt een kunstwerk, de voorbijganger kunstenaar, de straat een tentoonstelling.

Deze werkwijze en gelaagdheid van zijn werk creëren een verhaal. De locatie, deelnemers en aard van de voorwerpen vormen 'karakters' in elk afzonderlijk verhaal. Bestaande meubels en voorwerpen krijgen een nieuw uiterlijk en een nieuwe functie, er is sprake van upgrading.

Voor participanten geeft het tekenen en de ontmoeting een unieke ervaring met kunst. Ze ervaren een nieuwe kijk op de betekenis van 'in contact zijn met' en wat kunst kan zijn.

Vorbijgangers die alleen toekijken stellen zich de vraag: wat is dit voor schouwspel?

De betekende meubels en voorwerpen uit opeenvolgende projecten gaan een relatie aan met elkaar, waardoor verhalen met gelaagde betekenissen ontstaan.

Winter 2018. Joud tekent cirkels op een ladekastje in mijn openbaar atelier voor de introductiecampagne van We Are Public, Haarlem.

Zomer 2018. Alle vormgeving van festival Parksessies, Haarlem, is gebaseerd op mijn werkwijze: al het communicatiemateriaal is door de hele crew mee vormgegeven. Tijdens het festival zijn grote witte vormen door de bezoekers betekend met vierkanten, cirkels, lijnen en hartjes.

United

Objects

Antwerpen

In september 2019 is Hans Bossmann naar Antwerpen verhuisd om in residentie bij kunstorganisatie De Veerman het project United Objects te realiseren. Vanwege de coronapandemie is de residentie verlengd tot december 2020.

De Veerman

De Veerman is een kunstorganisatie die zich richt op kunsteducatie en -participatie: ze ontsluit kunst voor nieuwe doelgroepen, reflecteert vanuit de kunsten op maatschappelijke vraagstukken, stimuleert ontwikkeling van artistiek talent en bouwt een artistieke transdisciplinaire werkplaats uit. Er zijn samenwerkingen met deSingel, het Kaaithheater, het MAS, AMUZ, en tal van andere artistieke en maatschappelijke partijen.

De Veerman zet kunst letterlijk in werking. Individuen, groepen en instellingen raken actief met elkaar betrokken. Kunst is voor De Veerman een zelfstandige entiteit in een werkproces, het wordt niet gereduceerd tot instrument in dienst van iets anders. De combinatie van kunst, participatie en educatie maakt De Veerman tot een unieke speler in het artistieke landschap in België en Nederland.

United Objects

Tot 2019 heeft Hans Bossmann vooral grote meubels met publiek betekend onder de naam 'Werkkamer'/'Public Studio'. Een betekende tafel was het resultaat van de samenwerking met 200-250 mensen. Vervolgens stelde hij zichzelf de vraag: "Wat zou er gebeuren als iemand een klein voorwerp helemaal zelf betekent?"

Zo is het idee ontstaan om kleine gebruiksvoorwerpen met publiek te betekenen tijdens de residentie bij De Veerman. Precies op dat moment kwam het MAS (Museum aan de Stroom, in Antwerpen), met het aanbod van de filosofische Collectie Jaap Kruithof: "Wil je een deel van de collectie een nieuwe toekomst geven?"

In juli 2019, tijdens een residentie op de Zomeracademie in Brussel, heeft hij het betekenen van kleine gebruiksvoorwerpen door publiek uitgeprobeerd. De Zomeracademie is een project van De Veerman waar deelnemers in tien verschillende ateliers zelf werken onder begeleiding van een begaafde kunstenaar-coach.

De Collectie Jaap Kruithof

Het MAS heeft met de 'Collectie Jaap Kruithof' een grote verzameling voorwerpen in bezit gekregen. Tienduizend alledaagse voorwerpen met een filosofische grondslag. Eén helft is onderdeel van de vaste collectie, de andere helft wordt ter upgrading aangeboden aan kunstenaars en creatieve organisaties.

Prof. J. Kruithof was een 'monument' in Vlaanderen in de jaren 80 en 90. Als professor filosofie en ethiek aan de universiteit van Gent bracht hij de gemoederen voortdurend in beweging. Hij noemde zich al in die tijd ecologist en was fel tegen de 'wegwerpmaatschappij'. Hij is afgedankte gebruiksvoorwerpen, souvenirs en andere spullen gaan verzamelen die hij vooral kocht in kringloopwinkels.

Hans Bossmann kreeg ongeveer 200 voorwerpen uit de collectie. Hij noemt ze 'Kruithofvoorwerpen' en heeft ze allemaal wit gespoten, zodat er met een zwarte alcoholstift op getekend kan worden.

In verschillende wijken van Antwerpen heeft Hans Bossmann zijn openbare atelier van oktober 2019 tot november 2020 verplaatst naar culturele centra, ontmoetingsplekken, kringloopwinkels, bibliotheek Permeke en het MAS.

Daar nodigde hij voorbijgangers en bezoekers uit om witte Ikea bijzettafels te betekenen met vierkanten. Tijdens het tekenen vertelde hij over de Kruithofvoorwerpen en de bedoeling daarvan. Deelnemers mochten een Kruithofvoorwerp meenemen om het thuis te betekenen met lijnen.

Zomer 2019. 'Try-out United Objects', Zomeracademie Destelheide, Dworp. Ik vroeg me af hoe het zou werken als voorbijgangers een klein voorwerp helemaal zelf betekenen i.p.v. samen een meubel. Deze vraag heeft de basis gevormd voor mijn residentie bij De Veerman in Antwerpen.

Kort voor aanvang van de Zomeracademie deed het MAS een aanbod:
“Wil je voorwerpen uit de collectie Jaap Kruithof een nieuwe toekomst geven?”

Reünie van Kruithofvoorwerpen

Op een zaterdagochtend komt iedereen die thuis een Kruithofvoorwerp betekend heeft, samen in het MAS, in de ‘Reünie van Kruithofvoorwerpen’. Dat is een tentoonstelling van twee uur (!) waarin deelnemers en publiek alle Kruithofvoorwerpen voor het eerst en het laatst samen kunnen zien.

Na afloop van de ‘Reünie’ worden de betekende Kruithofvoorwerpen door de deelnemers mee naar buiten genomen om ze ergens op een plek, buiten, in het centrum van Antwerpen, achter te laten. Als geschenk aan de inwoners van de stad.

Vanwege de coronapandemie is de Reünie van Kruithofvoorwerpen twee keer afgelast, op 4 april en 31 oktober. Hans Bossmann heeft de deelnemers gevraagd om een nieuw moment af te wachten.

Met de Kruithofvoorwerpen die al waren teruggebracht, heeft hij een fotoreportage gemaakt van Kruithofvoorwerpen in het MAS en buiten in de stad (die ter plaatse zijn achtergelaten op 31 oktober 2020). Een selectie van de foto’s vind je in deze publicatie.

Verhalen United Objects

Over bijzondere ontmoetingen en gebeurtenissen die plaatsvonden tijdens het tekenen, schreef Hans Bossmann een twintigtal korte verhalen. Hij postte ze op de website van United Objects. Je vindt er enkele in deze publicatie.

Een betere timing was niet denkbaar. Ik heb de Kruithofvoorwerpen wit geverfd en iedereen op de Zomeracademie uitgenodigd er een abstract patroon op te tekenen. "Waarom alleen op de voorwerpen?", vroeg Willem zich af, en tekende op de tafel.

Na een paar dagen heb ik de Kruithofvoorwerpen voorzien van permanent markers en buitengezet, rond de gebouwen van de Zomeracademie: "Neem mij mee naar huis, kleur me en laat me daarna ergens achter, buiten in de openbare ruimte."

Maarten heeft het witgeverfde beertje (op p.19 zie je de originele beer) meegenomen op vakantie naar Texel. Hij stuurde een foto van het betekende beertje in de duinen en gaf het een naam: Tatoobeertje. Tatoobeertje is op Texel achtergebleven.

Foto: Maarten Westra Hoekzema

Bewaren en weggooien

De Collectie Jaap Kruithof van het MAS | Museum aan de Stroom, bestaat uit 10.000 dingen. Het zijn alledaagse dingen die Kruithof kocht in kringloopwinkels en op rommelmarkten.

Er zijn spaarpotten, schaaltes, vaasjes, raamhangers in glas, letterbakfiguren, poppen, souvenirs, kralen, veren en meer. Allemaal afgedankte dingen, klaar voor een nieuw 'leven'. Ik heb ze wit geverfd en aan mensen in de stad gevraagd of ze er op wilden tekenen.

Prof. J. Kruithof was een geruchtmakend filosoof, zijn stem werd gehoord in België en Nederland. "Filosofie is er voor alle burgers ..," schreef hij in zijn boek 'Omgaan met de dingen', in 1991. Het boek is een bundeling van korte opiniërende teksten die hij publiceerde of verkondigde op radio en tv.

Hij schrijft: "Mensen bewaren wat voor hen in een of andere zin belangrijk is, wat ze onmiddellijk kunnen gebruiken of waarvan ze denken dat het later nog van pas zal komen. Weggooien doen ze met zaken die hen niet meer interesseren, hen onverschillig laten of hinderen. Ze zetten ze op straat of geven ze weg. Als ik het scherp formuleer, komt het hierop neer: bewaren is rekening houden met de toekomst, weggooien is het heden tot enige norm verheffen, ...".

Hij schrijft niet alleen over het bewaren en weggooien van dingen: "Weggooien heeft te maken met onzorgvuldig behandelen. Mensen kunnen daarvan eveneens het slachtoffer zijn, denk maar aan de slaven van vroeger, aan de proletariërs, die werden uitgewrongen en voortijdig stierven."

"In onze tijd (jaren 1990, HB) is de Westerse samenleving uitgegroeid tot een machine, die alles wil verbruiken en daarna weggooien. De zogenaamde wegwerpmoedernijwaartschap waar zorgeloos wordt geconsumeerd, geprofitteerd en verspild. Door verkwisting van energie en grondstoffen, door vervuiling van lucht, water en bodem -ook een vorm van weggooien- groeit een afvalberg waaronder wij met zijn allen dreigen te verstikken in de letterlijke zin van het woord."

Het is niet moeilijk om deze denkbeelden van Kruithof in 2020 te herkennen en het belang ervan te zien. Het is mooi om een aantal voorwerpen uit zijn verzameling een nieuwe toekomst te kunnen bieden. Tekenen op de witgeverfde dingen genereert nieuwe betekenissen. Dat maakt niet alleen het tekenen maar ook de dingen zinvol.

Een tiental mensen heb ik ontmoet, in mijn openbare ateliers verspreid in de stad, die ooit op college bij Jaap Kruithof waren. Ze zeiden: "Het waren onvergetelijke colleges, de zaal was vaak te klein, hij wist mensen te raken." "Ik studeerde geen filosofie maar bezocht zijn colleges omdat ze zo spannend waren; ik kreeg er geen studiepunten voor."

Een man, destijds zeventien jaar oud, hoorde Kruithof spreken op de Boekenbeurs in Antwerpen. Dat had effect: "Het heeft mijn leven een radicale wending gegeven, ik heb mij aangemeld bij een Trotskistische beweging."

'Bewaren en weggooien', uit het boek 'Omgaan met de dingen' door Jaap Kruithof. Uitgeverij Dedalus 1991.

*Aangepaste versie van publicatie op 22-1-2020
op weblog www.unitedobjects.org*

Najaar 2019. Het MAS heeft nog eens drie dozen Kruithofvoorwerpen gegeven voor 'United Objects Antwerpen'. Ik heb ze allemaal wit geverfd om voorbijgangers te kunnen uitnodigen: "Neem er eentje mee en teken er thuis lijnen op."

Vanaf oktober 2019 organiseerde ik elke week drie openbare ateliers. In 't Werkhuis en Nova hebben we een half jaar lang elke week getekend. De andere dag tekenden we gedurende 6-8 weken in Kringwinkels, bibliotheek Permeke en Oxot. De betekende 'wiebelpop' met gitaar zie je op p.61.

Winter 2019-2020. Aan het tekenen in mijn openbaar atelier, middenin de tweedehands koopwaar in Kringwinkel Merksem. Foto: Carlos Dekeyrel.

In Nova op 't Kiel bevond mijn openbaar atelier zich elke donderdagmiddag in de entree, voor de onthaalbalie. Zo kon ik alle bezoekers uitnodigen mee te tekenen.

In 't Werkhuys in Borgerhout tekenden een aantal mensen vaker mee op woensdagmiddag, zoals Stephanie. Ook Robin tekende samen met haar zus Loanne elke week even mee voordat haar cursus begon, of er na.

Walter had een primeur; niet eerder bracht iemand een liniaal mee om réchte lijnen te tekenen. Aanvankelijk beschroomd werd hij erg enthousiast. Op een dag nam hij een rode balpentekening van een espressopotje mee (foto op p.71) die hij ook op een tafel wilde tekenen.

Zeger (m) heeft voor zijn stage vaak geassisteerd. Hier is hij in Nova in actie met 'vaste' tekenares Bianca (l) en een medewerker van Buurtsport (r).

De

omkering

als

methode

Hoe je een werkelijkheid anders benadert, hoe je deze deconstrueert en er vervolgens in een andere volgorde een nieuwe werkelijkheid ontstaat ... het is zowat een handelsmerk geworden tijdens de residentie van Hans Bossmann bij De Veerman.

De Veerman gaat vaak op zoek naar kunstenaars die participatie als deel of geheel in hun oeuvre, werkzaamheden, methodiek verwerken en ditmaal kwam de kunstenaar naar ons. Al van bij de eerste ontmoeting bleek dat 'omkering' en ook 'wederkerigheid' hem eigen was. Ik ontmoette hem bij ons in het atelier en zijn eerste vraag was of ik koffie lustte. Wat verbouwereerd zei ik een voorzichtige ja. Hij liep onze keuken binnen en begon zowaar koffie te zetten alsof ik de bezoeker was; de rollen van bezoeker en gastheer werden omgedraaid.

Deze kleine anekdote vertelt iets over zijn methodiek, maar nog meer over de levensstijl waaruit zijn werk voortvloeit. Een van zijn drijfveren, vertelde hij me later, is om na te denken over de rollen die we onszelf hebben aangepast en de rollen die ons worden opgedragen als 'zo is het'. Hij wilde terug meer openheid, vriendelijkheid, minder vanzelfsprekendheid, minder

strategie of nut. Daarom omarmt hij het zogenaamde nutteloze bij het uitvoeren of maken van zijn kunst, die altijd ontstaat samen met anderen. Het nutteloze tot eer en meerdere glorie van de ontmoeting en het spontane verhaal, die centraal komen te staan. Wat er nadien overblijft, is een spoor, een relikwie, een artefact.

De gegevens zijn eenvoudig: Hans verzamelt voorwerpen, meubilair, objecten die hij naar een openbare of semiopenbare ruimte brengt en nodigt mensen uit om mee met hem vierkantjes op de objecten te tekenen. Iedereen die stift of potlood kan vastpakken is immers in staat om vierkantjes en streepjes te tekenen. De gêne om iets "niet te kunnen" valt weg, enkel de schroom moet nog overwonnen om op een uitnodiging van een vreemde man met een vreemde bezigheid in te gaan.

'Vaste' tekenares Christiane (l.b.) tekent samen met Annemie (r.b.), Daan (r.o.) en Tijl (l.) van De Veerman. Christiane nam elke week tekeningen mee die ze thuis maakte. Ik heb ze in oktober 2020 mee tentoongesteld (foto op p.80).

Het idee groeide uit de eigen ervaring van het droedelen (vierkantpatronen tekenen) tijdens de wiskundeles toen hij 12 jaar was. Deze activiteit deed hij ook later in zijn atelier bij het telefoneren. Het leverde steevast beelden op zonder dat er grote kunde mee gemoeid was. Zo ontstond ook het idee om de studenten, waaraan hij hoorcolleges gaf en die zich moeilijk één of twee uur konden concentreren, te vragen tijdens het hoorcollege vierkantjes en streepjes te tekenen op aanzichtkaarten. Alvast de beelden werden een succes, volgens Hans was er ook een grotere concentratie. In vele gevallen is de handeling van het tekenen van streepjes en vierkantjes rustgevend en ontspannend; deelnemers ervaren het zelfs als een soort van meditatieve activiteit. Dit konden wij vaststellen in de vele settings tijdens de residentieperiode. Het beeld dat dan ontstaat, al tekenend, kent niet echt een doelgerichtheid, lijkt overgelaten aan het toeval, intuïtie, het moment ...

Als kunstenaar realiseerde Hans zich dat hij niet de tekenaar moest zijn, maar een soort mediator, performer, ceremoniemeester, spelleider of hoe je het ook noemen wil. Hij nodigt uit, initieert en verdwijnt dan weer naar de achtergrond - om later terug te komen en een vervolg te bedenken of om samen af te sluiten.

Doorheen zijn werk met eerder kleine experimenten zocht hij steeds meer de openbare en/of publieke ruimte op. Het zoeken naar plaatsen waar hij als een performer/ceremoniemeester kon experimenteren, werd uitgebreid. Ook de methodiek werd verder onderzocht via allerlei experimenten en het werken met allerlei groepen en ontmoetingen met mensen. Het was deze methodiek, zijn drang voor het experiment, zijn visie op kunst waarin we elkaar vonden voor zijn residentie bij De Veerman. Hans zet nog steeds de koffie als hij in huis is.

Over het project United Objects

Tijdens zijn residentie kwam de oproep van het MAS (Museum aan de Stroom) op zijn pad. De oproep betrof dozen voorwerpen uit de verzameling van Jaap Kruithof en de vraag daar iets artistieks mee te doen. De uitdaging werd door Hans als uitbreiding van het betekenen van meubels direct aanvaard en het idee werd verder uitgepuurd (zie artikel Hans), met als uitgangspunt het zoeken naar hoe het werk nog meer uitstraling en draagkracht kon krijgen. De methodiek kon nog aangescherpt, de impact vergroot. Het leren van vroegere en actuele kunstpraktijken was dan ook aan de orde. Om het met de woorden van Paul Craenen* te zeggen "Wat sterke of kwaliteitsvolle kunstparticipatie is, wordt niet bepaald door de sociale constellatie, maar door de mate van de artistieke betrokkenheid en de impact van het proces op deelnemers. Het spreekt voor zich dat sommige werkvormen voor een grotere impact zorgen dan andere, dat bepaalde methodieken beter

bij de tijdsgeest aansluiten terwijl andere de sociale houdbaarheidsdatum hebben overschreden".

Met het woord impact doelen we op de emotionele en intellectuele gevolgen die de kunst heeft op de ontmoeting met de deelnemers. Dat deelnemers (meer dan 600 op diverse locaties in de stad Antwerpen) gretig ingingen op zijn uitnodiging, bewijst dat zijn methodiek de tijdgeest juist aanvoelt. Kunstpraktijken uit het verleden zoals 'het Gesamtkunstwerk' waar het geïntegreerd gebruik van diverse artistieke disciplines het concept en de gemeenschapsvorming centraal weet te zetten, passeerden de revue. De meer alledaagse vormen zoals de projecten van de Wiener Werkstätte (1913) konden als inspiratie wel dienen. Zij ontwierpen gebruiksvoorwerpen zonder commerciële doelen om de woonomgevingen van de mensen op esthetische basis vooruit te helpen. Deze eerder politieke daad bracht de kunst naar het

dagdagelijkse. In die praktijk bracht men kunst naar de mensen, kunst in de eigen leefomgeving.

Met United Objects wilde Hans dat de deelnemer mee het kunstwerk bepaalde: de participatie was hier de drager, niet de esthetiek. Al was esthetiek ook wel vaak een onderwerp dat ter sprake kwam in het project. Mensen zijn immers op zoek naar het mooie, het aangename ... Maar dat werd steevast door Hans eerder als onderwerp dan als streven gezien.

In het project was niet alleen het maken of het samen maken een item; ook het teruggeven aan onbekende vindsters of toevallige passanten was een stap waarmee we graag wilden experimenteren. Dat kon af en toe in het klein; omwille van de Covid-19 pandemie was er weinig gelegenheid om hierop verder door te gaan.

Het idee dat iets wat je gemeenschappelijk maakt, niet iemands eigendom is, bleek

aanvankelijk een grote stap. Toch vonden deelnemers het ook spannend om te kijken wat onbekenden er al dan niet zouden mee aanvangen. Dit blijft een verder te ontginnen piste waarrond Hans wil werken.

Voor De Veerman is de kennismaking met kunstenaars als Hans Bossmann, die zich met deze nieuwe (kunst)praktijken inlaten, een dankbare steun aan het eigen werk. Het zoeken naar de emotionele en intellectuele invloed die kunst op ons kan hebben, is een betrachting die we delen. Dat dit speels en op een ongedwongen manier kan gebeuren tijdens het bedrijven van schijnbaar nutteloze bezigheden, is een absoluut pluspunt.

Dat omkeringen of verwisseling van rollen hierbij kan helpen, was in dit project heel zichtbaar. De koffie werd immers niet door mij gezet!

Tijl Bossuyt
Artistiek leider De Veerman

* Pleidooi voor onzuiverheid Naar een brede visie op participatieve kunstpraktijken
Redactie: Nikol Wellens, Sofie Joye, Joris Janssens, Simon Leenknecht, Kunstenpunt 2016,
www.kunsten.be/publicaties/analyse-participatieve-kunstpraktijken-vanaf-2017-pleidooi-voor-onzuiverheid

In het MAS bevond mijn openbaar atelier zich op de 2e etage van de wandelboulevard, bij de ingang van de tentoonstelling "Dingen". Daar zijn 5000 voorwerpen uit de Jaap Kruithof Collectie tentoongesteld.

Op alle locaties trof ik vooral Antwerpenaren aan, maar in het MAS kwam de helft van de tekenaars uit andere delen van Vlaanderen en de rest van de wereld.

Dat letterlijk iedereen mee kan tekenen vind ik een van de mooiste onderdelen van mijn openbare ateliers. Taal of motoriek zijn geen belemmering.

A photograph of a woman and a man in a workshop. The woman, on the left, has long brown hair and is wearing a vibrant, multi-colored patterned top. She is holding a white sheet of paper and looking towards the man. The man, on the right, has short dark hair and a beard, and is wearing a dark grey hoodie. He is looking back at the woman. They are seated at a white table. The background is a bright, open-plan workshop with wooden beams, tables, and other people working. A yellow text box is overlaid on the upper part of the image.

Jessica Depreter kwam mijn verhalen voorlezen tijdens enkele openbare ateliers in bibliotheek Permeke. We hebben elkaar ontmoet tijdens mijn openbaar atelier in Oxot Antwerpen. Ze is daar de verbindende kracht.

Vaak gestelde vraag

“Wilt u met mij mee vierkanten tekenen op deze tafel?” Het is de vraag waarmee ik mensen uitnodig en ook aankijk. Sommigen moeten er om lachen. Niet zo raar, mijn vraag komt op een onverwacht moment én op een onverwachte locatie. En ja, het is ook een vreemde vraag.

Soms kun je gedachten van iemands voorhoofd aflezen: “Zie ik het goed ... hier staat een volwassen man ... midden in de winkel ... een Nederlander. Hij wil vierkantjes op een tafeltje tekenen. Hij vraagt mij om dat ook te doen!” Sommigen draaien zich dan met een vriendelijk knikje om en gaan verder. Sommigen kijken me aan en vragen: “Waarom wilt u dat ik vierkantjes teken?” Op elke locatie komt de vraag terug en ik heb mijn verhaal klaar: iedereen kán vierkanten tekenen, tweejarigen, anderstaligen, hoogopgeleiden, mensen met dementie, zonder uitzondering iedereen. Er is weinig concentratie nodig en de gedachtemolen komt tot rust, het is meditatief. Voorstellen en kennismaken is niet nodig voor een ontmoeting tijdens vierkanten tekenen.

“Waarom wilt u dat wij vierkantjes tekenen?” Het maakt een gesprek tussen ons, vreemden, makkelijker. We maken samen iets dat bijzonder wordt, een nieuwe betekenis krijgt. De mannen kijken elkaar fronsend aan, nemen een stift en beginnen te tekenen. Onder hun overhemd dragen ze allebei een wit T-shirt, je ziet er alleen een randje van. “Wij doen een vriendendag”, zegt de man met de blauwe bril. “Dit is de derde kring-

winkel van vandaag”, zegt de ander, “en we gaan er nog naar twee of drie. We hebben hier plezier in. In de zomer gaan we op de motor.”

Voordat ze verder trekken komen ze de vangst laten zien. Klein glaswerk verpakt in oude kranten en een platte groene vaas. De glazuurlaag van de vaas is gecraqueleerd. Een vergelijking met een platvis is zo gemaakt. “Hij heeft net zijn vrouw gebeld, maar die neemt niet op. Die weet al hoe laat het is”, zegt de man met de bril lachend.

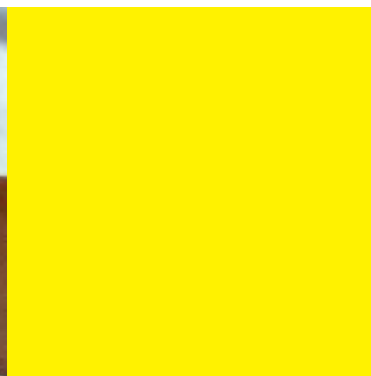
Geen plek meer in huis?

“Nee. Maar zie hoe mooi dit is. En dat voor 2 euro!” Hij kijkt ontroerd naar de vaas in zijn handen. “Vanmiddag gaan we biljarten en drinken een biertje. Zo sluiten wij onze vriendendagen af.”

“Waarom wilt u dat ik vierkanten tekenen?” Nu is het een jongen van een jaar of tien die het vraagt. “Het kunnen toch ook rondjes, strepen, of andere vormen zijn, waarom juist vierkantjes?” Ik denk even na. “Oh”, zegt hij. “Laat maar, ik zie het al. De tafel is ook vierkant.” Hij pakt een stift en is vertrokken in vierkanten tekenen.

Vrienden en vrienden van vrienden komen gelukkig ook wel eens meetekenen. Mieke tekent bruine origamiachtige vierkantjes en haar goede vriendin Myriam gaat op in het betekenen van de tafelpoot.

Op 26 februari 2020 heeft Antwerpse Televisie (ATV)-In de Buurt een item uitgezonden over United Objects. Presentatrice Abigail tekende mee en schreef haar naam bij die van de andere tekenaars en tekenaressen, op de onderkant van de Ikea-tafels.

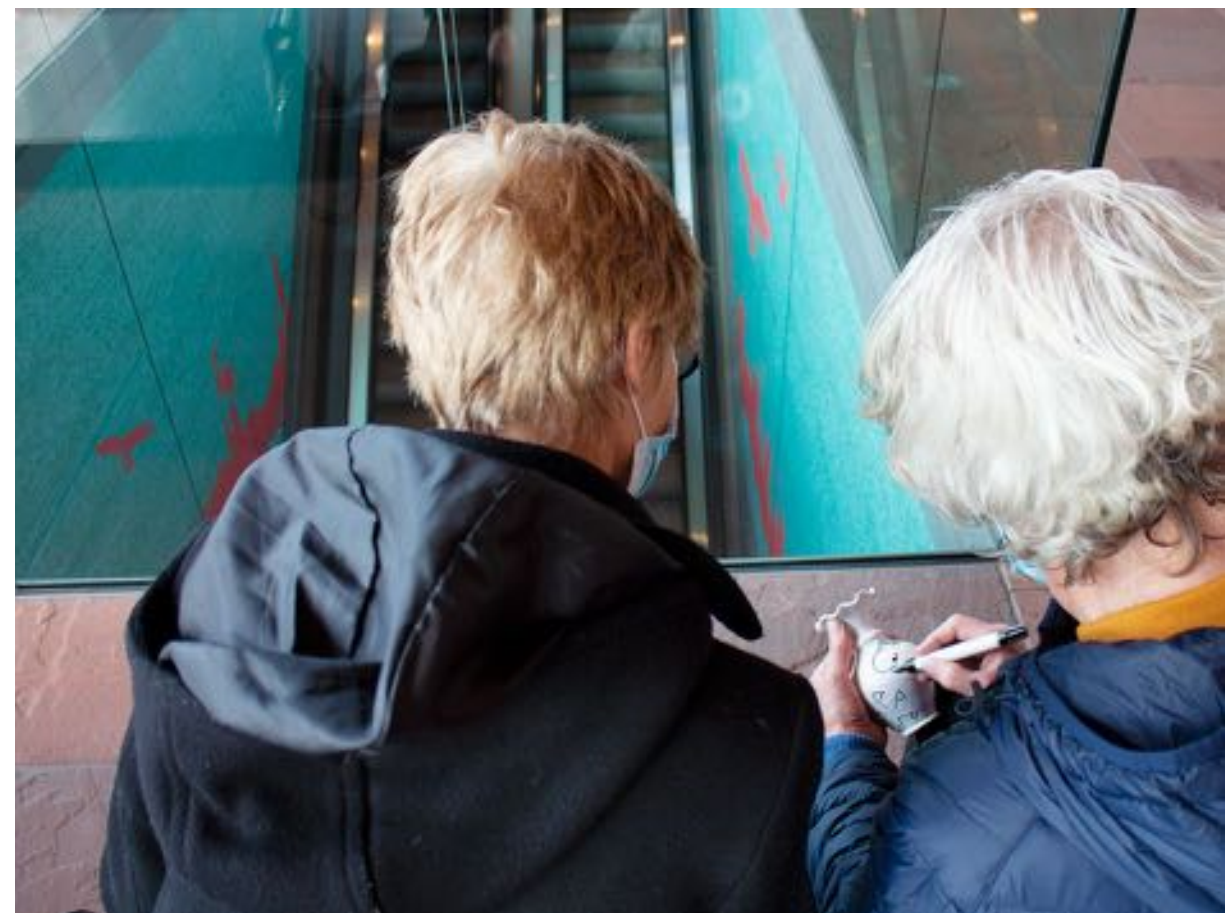
Mensen in hun eentje, koppels, toeristen, transgenders, heel oude en heel jonge mensen, mensen met beperkingen, rijk en arm, dik en dun, vaders met dochters, alle soorten en maten mensen tekenden mee.

Kunstenaars van Kunstplus, de overburen van Kringwinkel Centrum, hebben een paar weken mee getekend. Ze zijn te zien in het item van ATV-in de Buurt.

Oxot Antwerpen is een creatief atelier in kasteel Sterckshof waar je lid van kunt worden. Speciaal voor mijn openbaar atelier is een groepje Franstaligen afgereisd uit Brussel. Het betekende koffertje zie je ook op p.85 en 88.

Af en toe hebben mensen een Kruithofvoorwerp ter plekke betekend i.p.v. het mee naar huis te nemen. Zo heb ik er een stuk of 20 teruggekregen.

Kijken met je handen

In de meeste tentoonstellingen mag je alleen met je ogen kijken. Er wordt gewaarschuwd met opvallende tekstbordjes en stickers: niet aanraken! Maar de tastzin van mensen is sterk. Zo sterk dat een schilderij of sculptuur vaak wordt aangeraakt. "Niet doen!!", roept de suppoost. Of er gaat een alarm.

Elke aanraking laat vettigheid achter, olieverb of papier slijt zo langzaam dat het slijten onzichtbaar is. Tastende of liefkozende aanrakingen maken brons aan het glimmen. Alleen al geraakt door daglicht breekt verf, krijt, inkt en papier af en verliest glans. Pas jaren en jaren later zie je de verandering. Als er veel te veel mensen aan hebben zitten potelen.

Soms is het de bedoeling van kunst om juist wel aan te raken of mee te doen. Dat is iets ongewoon voor veel kunstkijkers en pakt regelmatig afschrikwekkend uit. Ik heb vaak met zulke situaties te maken.

De coördinatrice van Kringwinkel Merksem zegt: "Je maakt contact met mensen in de winkel zonder oogcontact."

Huh?, reageer ik.

"Ja, luister! Je maakt mensen nieuwsgierig omdat je hier bent met een Ikea-tafeltje vol vierkanten en de witte spullen. Het trekt aandacht. Sommigen schrikken er van terug maar anderen voelen de ruimte die je biedt. Zeker zij die ik de 'eenzamen' noem. Die schrikken veelal juist terug bij oogcontact."

Er zijn ook andere momenten. Zoals de volgende.

Drie vrolijke jonge gasten lopen de kringwinkel niet gewoon binnen, ze maken entree. Ik hoor ze Nederlands, Engels en Frans door elkaar spreken. Hun kleding verradt een voorkeur voor zwart en een vleugje bling. Ze zijn niet op zoek naar iets

om te kopen maar naar vermaak. De jongste heeft een goede vraag.

"Wat bent u aan het doen?"

"Hier kun je vierkanten op tafel tekenen voor 1 euro per stuk. Strepen voor 1,50.", antwoord ik. Soms raken mijn flauwe grapjes een snaar. Geld blijkt een interessant onderwerp.

"Wordt u beroemd? Hoeveel worden die dingen op tafel waard?" De andere twee komen erbij, ze lijken familie. Ze nemen een stift aan en beginnen vierkanten te tekenen.

De jongste draait zich om en begint alle voorwerpen op tafel één voor één in de zakken van zijn jas te stoppen. Ook de pipo die Annemie heeft betekend. "Salut hè!", zegt hij met een stoïcijnse uitdrukking op zijn gezicht, en loopt richting uitgang.

Bij de deur draait hij zich om, vouwt dubbel van het lachen. Een vrouw met lang grijs haar en een scherp getekend gezicht vraagt of hij lastig is.

"Nee hoor", zeg ik, "Hij is helemaal in orde. Wilt u hem kopen?"

"Hem?", roept ze, "Hij is mijn zoon!"

"Oh, in dat geval kunt u hem misschien beter verkopen."

Ze kijkt me taxerend aan. Met een lachje noemt ze haar prijs.

"Voor een kilo heroïne is-ie voor u."

Ons lachen rolt door de winkel.

Aangepaste versie van publicatie op 16-12-2019 op weblog www.unitedobjects.org

Deelnemers aan het handwerkclubje in Nova waren vol bewondering over de vaas die betekend is door een van hun leden, Mieke.

Christiane maakte een zwart-wit breiwerkje. "Mag dat ook bij het project?", vroeg ze. Ik hing het als een pruik op de 'wiebelpop', die is betekend door Lieve en haar kinderen. De nog onbetekende 'wiebelpop' zie je op p.31. Op p.89 staat de pop achtergelaten in de stad, op een vensterbank.

Intensieve

onbe

kom

merd

heid

Erik Hagoort

“Scheppen is vreugde. Het is makkelijk. Observeren en proberen. En vrije tijd”¹, schreef kunstenaar Robert Filliou in 1970 in zijn ‘multi boek’. Als je kunst beoefent, komt het volgens Filliou daar op aan: plezier hebben, om je heen kijken en een poging wagen.

Filliou hield ervan grappen te maken, maar hij was geen flierefluiter. Het was Filliou ernst. Hij stond voor onbekommerdheid. Laten we loskomen, luidt zijn boodschap, van het idee dat je pas iets kan scheppen als je hebt geleerd waar het aan moet voldoen. Kunst leer je door het te doen, sterker nog: leren is een manier om kunst te beoefenen. Onbevangen om je heen kijken en iets maken zonder scrupules, dat geeft plezier. En vrije tijd, hetgeen kan betekenen dat je er tijd overhoudt of dat je in je vrije tijd kunst beoefent. Het kan ook betekenen dat je er tijd voor vrijmaakt, dat je je volledig toewijdt aan het onbekommerd beoefenen van kunst.

Wie dit jaar in Antwerpen bibliotheek Permeke, cultureel ontmoetingscentrum Nova of een andere publieke locatie bezocht, kon het overkomen daar door Hans Bossmann en assistente Tine Godts te worden uitgenodigd om ter plekke met andere willekeurige bezoekers plaats te

nemen en op een Ikea bijzettafel vierkantjes te tekenen. Voor de geoefende tekenaar had zo’n verzoek iets bevreemdends: waarom zou je je beperken tot zo iets eenvoudigs als vierkantjes tekenen? Ook voor wie nooit tekent had het verzoek iets bevreemdends. Zou het werkelijk zo eenvoudig zijn, vierkantjes tekenen?

De geoefende tekenaar werd uitgenodigd iets te laten wat hij of zij kan. De ongegeoefende tekenaar werd uitgenodigd iets te doen wat hij of zij denkt niet te kunnen. Door de ontmoeting te beperken tot enkel vierkantjes tekenen betraden alle deelnemers meer gelijkwaardig het speelveld. Het deed er niet toe of je goed kan tekenen. Wat er wel toe deed is de bereidheid te ervaren hoe het is om onbekommerd een ontmoeting te hebben met onbekenden, om met hen een tijd lang aan een tafeltje te zitten en samen vierkantjes te tekenen.

Drie jaar lang werkte Filliou aan zijn ‘multi-boek’. Hij voerde gesprekken met andere

Een olielampje betekend door Shazad. Hij was vaak in Nova en zorgde voor alle planten. Je ziet de olielamp ook achtergelaten in de stad op p.90.

kunstenaars, onder wie John Cage, Allen Kaprow, Marcelle, Vera en Joseph Beuys. Hij schreef gedichten, voerde correspondentie, noteerde uitspraken van zijn kinderen, maakte tentoonstellingen en initieerde happenings. In zijn voorwoord nodigt Filliou de lezers uit hun eigen gedachten aan het boek toe te voegen, waarvoor veel witte ruimte tussen de teksten is vrijgelaten. Die ruimte is bijna net zo groot als de ruimte die door de auteur is ingenomen. Filliou: "Wat ik ook zeg, het is nietszeggend als het

jou er niet toe aanzet iets aan mijn stem toe te voegen."² Als je samen leert, kan je meer plezier hebben.

Voor Filliou en zijn collega's konden gevestigde ideeën over kunst en vooral over criteria waar kunst aan zou moeten voldoen, op de schop. Het oude wordt in hun gesprekken en teksten bepaald niet gekoesterd. Het wordt niet weggehoord, het wordt omgevormd, er worden grappen mee uitgehaald, het wordt op zijn kop gezet. Filliou presenteert zijn eigen gefluis-

terde kunstgeschiedenis. Hij laat die 17 januari, 1 miljoen jaar geleden, beginnen. Hij speculeert over kunst in de vierde dimensie en over het nut van poëtische economie. Is kunst ieders eigen allerindividueelste expressie of begint kunst bij de ander of bij een stuk zeep? Is kunst meer waard dan je huishoudboekje? Kan kunst de tijd veranderen? Voor welke kunst ben je bang? Hoe kan je dieren voor kunst interesseren? De vragen tuimelen over elkaar heen. Houvast is er niet. Dat kan onzeker voelen. Geen probleem, voor Filliou, het maakt des te nieuwsgieriger.

Onbekommerd betekent vrij van zorgen. Vrij van zorgen omdat je geen zorgen hebt. Of, interessanter, vrij van zorgen omdat je niet in beslag wordt genomen door zorgen die je wel degelijk hebt. "Niet gedrukt door kommer of zorgen", meldt het woordenboek. Het is een onbezwaarde houding ten opzichte van zorgen; een opgeruimde, onbevangen benadering van dat wat zorgen baart. We kunnen het ruimer nemen, zoals Filliou dat ook doet: een vrije benadering van datgene wat je niet onverschillig laat, wat je bezighoudt, waar je aandacht naar

uitgaat en waar je nieuwsgierig naar bent, ook als dat onderuit haalt waar je zeker van denkt te zijn.

Misschien is dat de onbekommerde houding die de oude Grieken er ooit toe heeft gebracht om voor het leger van een haas het woord *to ètos* te gebruiken, waarvan onze term ethiek is afgeleid.³ Bij ethiek denk je niet direct aan onbekommerdheid. Dat is even wennen, want bij ethiek denk je eerder aan vragen over goed en kwaad, aan heikele kwesties en aan hoe je criteria kan ontwikkelen om ethisch verantwoord met die heikele kwesties om te gaan.

Een haas maakt zijn leger in een open grasveld. Door snel met zijn lichaam rondjes te draaien plet hij het gras. Dat voldoet. De haas doet geen moeite om een hol te graven zoals een konijn doet. De haas verblijft in de open lucht, blootgesteld aan de elementen, blootgesteld aan mogelijke indringers. De haas lijkt zich daar niet om te bekommeren. Hij kan vertrouwen op zijn vermogens. Indringers kan hij van veraf horen aankomen en anders kan hij die wel ruiken. In snelheid en wendbaarheid is hij andere dieren de baas. Bovendien kan hij vanuit zijn open

Zwarte vierkanten op Ikea-tafels en zwarte lijnen op Kruithofvoorwerpen. Door veel verschillende handen getekend vormen ze samen een levendig beeld.

leger alle kanten uit ontsnappen. Bescherming belemmert.

“Ethiek bestaat erin te vragen hoe we moeten leven of handelen”⁴, schrijft filosoof Paul van Tongeren, en dat veronderstelt, zo benadrukt hij, dat we niet weten hoe we moeten leven of handelen, dat we *niet* weten waar we aan zouden moeten voldoen. Onbevangen elkaar blootstellen aan dat niet weten: dat was voor de oude Grieken ethiek. Die houding werd beoefend tijdens symposia. Onder het genot van eten en drinken stelde men elkaar vragen en daarin kon men zover gaan dat alles waar men zeker van dacht te zijn op losse schroeven kwam te staan.

In Fjodor Dostojevski's *Aantekeningen uit het ondergrondse*⁵ uit 1864 leidt de hoofdfiguur, een ex-ambtenaar, een teruggetrokken bestaan in een kelder aan de rand van Sint-Petersburg. Met al die mensen die zo goed weten hoe de wereld in elkaar zit en die menen dat je op den duur gelukkig wordt als je maar rationeel denkt en verstandig handelt, wil hij niets meer te maken hebben. Hij wil ze niet eens meer tegenkomen. Waarom is, zo stelt hij, tweemaal

twee vier? Waarom niet vijf? Dat laatste zou toch ook aardig zijn? In een lange monoloog haalt hij zo'n beetje alles onderuit waarvan iedereen overtuigd is. Aan zijn dwarsheid beleeft hij echter geen plezier, want niemand luistert naar hem. De hoop dat zijn dwarse ideeën verschil kunnen maken heeft hij allang opgegeven; de mensen zien hem niet eens staan.

Op zekere dag komt hij zijn kelder uit. Hij loopt naar de Nevski Prospekt, de Champs Elysées van Sint-Petersburg, met het voornemen niet langer opzij te gaan voor een hoge officier die hij daar vaker tegenkomt. Deze officier gaat voor niemand een duimbreed opzij, hij verwacht dat het gepeupel voor hem opzij gaat. Ook een ex-ambtenaar is lucht voor hem. Dit keer trek ik mij daar niets van aan, bedenkt de ex-ambtenaar, als dat tot een botsing leidt, misschien wel tot een schandaal, het zij zo. Op de Nevski Prospekt aangekomen zinkt de moed hem in de schoenen. Wanneer hij de officier aanziet komen, durft hij zijn voornemen niet ten uitvoer te brengen. Toch gebeurt het, in een onbedacht ogenblik, haast buiten hem om. Hij knijpt zijn ogen dicht, loopt rechtuit en raakt even de schouder van de officier. De

officier loopt door, onverstoord. Het is onopgemerkt gebleven. Maar voor de ex-ambtenaar is het een van de gelukkigste momenten uit zijn leven.

Iets doen, iets zeggen of iets tonen in het bijzijn van anderen, is voor de een plezierig, voor de ander doodeng. Wat zullen ze denken? Hoe zullen ze reageren? Doe ik het wel goed? Kan ik uit mijn woorden komen? Heeft wat ik laat zien enige kwaliteit? Het vergt een zekere mate van onbekommerdheid om voor de dag te komen met een gedachte of met een handeling of met iets wat je hebt gemaakt. Of je daartoe in staat bent, hangt niet alleen af van jou; het hangt ook af van anderen.

Als je iets doet of zegt ten overstaan van anderen, aanvaard je, zo stelt Arendt in *The Human Condition* uit 1958, het risico van zelfonthulling. “In handelen en spreken laten mensen zien wie zij zijn, onthullen daadwerkelijk hun unieke persoonlijke zelf, en worden aldus verschijningen in de mensenwereld. (...)”⁶ Arendt noemt die zelfonthulling risicovol. Je wordt opgemerkt. Je wordt zichtbaar. Je stelt jezelf bloot aan de blikken en vragen van anderen. Door dat te doen, verschijnt wie je bent. Die ‘zelfonthulling’ komt volgens Arendt het meest aan het licht “waar mensen tezamen met anderen en noch voor noch tegen hen zijn”.⁷ Die situatie noemt zij louter samen zijn, of zonder meer samen zijn.

Soms heb ik een Kruithofvoorwerp in het interieur geplaatst. De hanger op het raam van 't Werkhuys is eenzijdig betekend door Bianca in Nova. Aan de buitenkant is slechts een witte cirkel voor het raam te zien.

Arendt bedoelt: pas als je niet bij voorbaat al een positie voor of tegen iemand hoeft in te nemen, pas dan kan je vrijelijk naar voren treden; pas dan kan je het risico van 'zelfonthulling' nemen en werkelijk op jouw eigen unieke manier verschijnen. Juist als je onvoorwaardelijk samen bent, kan een ieder zich onomwonden uitspreken, onder meer over hoe hij of zij de samenleving wil inrichten. De verschillen in opvattingen kunnen elkaar aanvullen, elkaar verrijken, ze kunnen ook botsen en tot conflict leiden. Het politieke bestaat erin toch bijeen te blijven, de verschillen van opvatting tot hun recht te laten komen en tijdelijk overeenstemming te bereiken. Dat je daarbij staat voor jouw visie en je opstelt tegen die van de ander, en dat je daarbij anderen voor jouw visie probeert te winnen, is onderdeel van politiek. Echter, waarschuwt Arendt, zodra je elkaar bij voorbaat benadert als medestander of als tegenstander, of enkel nog als vriend of als vijand, dan verlies je uit het oog dat het politieke bestaat bij de gratie van de bereidheid om samen te zijn en te blijven. Politiek kan niet zonder samen zijn. Dat wil niet zeggen dat samen zijn met het politieke samenvalt. Samen zijn kan politiek worden. Maar het hoeft niet.

Onbekommerdheid kan delicaat zijn. Tijdens een werkweek in Rusland vertelde onze

gastvrouw verbaasd te zijn over hoe wij, een gezelschap kunstenaars uit België en Nederland, met elkaar samen konden zijn. Nu eens praten over koetjes en kalfjes, dan weer over heikele kwesties. Zomaar zeggen wat er in je opkomt: een gedachte, een mening of een droom. "Zomaar verschil van mening hebben en het volgende moment zomaar weer samen lachen. Dat kan ik niet", vertelde onze gastvrouw, "dat kunnen wij Russen niet, wij hebben die onbekommerdheid in de omgang met elkaar niet, zeker niet mijn generatie die in de Sovjet-Unie is opgegroeid. Tot wie behoor je? Wat steekt er achter? Ben je te vertrouwen? Wat kan je zeggen? Wat moet je vooral niet zeggen? In de Sovjet-Unie moest je overal op je hoede zijn, zowel thuis als buiten de deur. Dat kan je niet zomaar van je afschudden. Als ik naar jullie kijk geniet ik van de manier waarop jullie samen zijn", vervolgde ze, "ik kan ernaar verlangen maar het maakt me ook onzeker. Het is immers iets tussen jullie onderling en het is naar binnen gericht. Hoe kan ik toegang krijgen?"

Bij *United Objects* volgt er op de uitnodiging om vierkantjes te tekenen een tweede uitnodiging: bij het bijzettafeltje waarop wordt getekend, heeft Bossmann voorwerpen uit de verzameling van filosoof Jaap Kruithof uitgesteld. Bossmann heeft de voorwerpen

bespoten met witte verf. Als je wilt, kan je een voorwerp uitkiezen, mee naar huis nemen en er zelf op tekenen, maar dan met lijnen, korte of lange lijnen of stippellijntjes; geen vierkantjes. Na enige tijd worden alle deelnemers uitgenodigd met hun betekende voorwerp bijeen te komen bij het MAS - Museum aan de Stroom, waar de collectie van Jaap Kruithof wordt beheerd, om daar hun voorwerp te presenteren. Met *United Objects* zet Hans Bossmann een golfbeweging in gang. Bijeenkomen en uiteengaan; opnieuw bijeenkomen en opnieuw uiteengaan; alleen zijn en samen zijn; opnieuw alleen zijn en opnieuw samen zijn; verzamelen en distribueren. Tenslotte worden de deelnemers uitgenodigd om het voorwerp waar zij met voldoening aan hebben gewerkt - waar ze misschien gehecht aan zijn geraakt en dat ze met trots aan anderen hebben laten zien - ergens in de stad, buiten op straat, achter te laten. Misschien wordt het daar door iemand opgemerkt en mee naar huis genomen, misschien ook niet.

Vierkantjes tekenen kan iedereen. Dat maakt de drempel om mee te doen aan *United Objects*, laag. Of je bereid bent om samen met anderen vierkantjes te tekenen is iets anders. De een verkeert graag in gezelschap en vindt het prettig iets te doen waar anderen bij zijn. De ander is liever alleen en vindt het onprettig als anderen toekijken. Uit ervaringen van deelnemers aan *United Objects* valt op te maken dat niemand het gevoel heeft gekregen op de vingers te worden gekeken. Door het samen verrichten van die ene handeling - vierkantjes tekenen - is de ontmoeting ontdaan van een ander doel, ontdaan van de verwachting dat je ergens aan zou moeten voldoen. Juist door dat ene hoeft er verder niets. Zoals een ontmoeting op straat, zomaar een ontmoeting. Je komt iemand tegen die je niet kent. Je groet elkaar en loopt door. Een ontmoeting zonder meer, zonder dat er verder iets hoeft te gebeuren. Toch is zo'n ontmoeting belangrijk. Je laat blijken dat je de ander opmerkt, dat je geen lucht voor elkaar bent.

¹ "Schaffen ist Freude. Es ist leicht. Observieren und versuchen. Und Freizeit", in: Robert Filliou und der Leser, wenn er will, Lehren und Lernen als Aufführungskünste, Verlag Gebr. König, Köln, New York 1970, p.52.

² Robert Filliou, 1970, p.12.

³ Zie: Paul van Tongeren, *Leven is een kunst. Over morele ervaring, deugdethiek en levenskunst*, Klement Pelckmans, Zoetermeer 2012, p.100.

⁴ Paul van Tongeren, 2012, p.44.

⁵ F.M. Dostojevski, *Aantekeningen uit het ondergrondse*, vertaald door Monse Wijers, Atheneum-Polak & Van Gennep, Amsterdam 2006.

⁶ Hannah Arendt, *De menselijke conditie*, Boom, Amsterdam 2017, vertaald door C. Houwaard, *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago, 1958, p.164.

⁷ Ibidem.

Met betekende Kruithofvoorwerpen en Ikea-tafels maakte ik een mini tentoonstelling in elk openbaar atelier. De kandelaar is door Robin en Loanne betekend (in 't Werkhuys), de asbak door kok Kris (Nova) en de tekening van het espressopotje door Walter (in 't Werkhuys.)

6-9 oktober 2020, Nova. In de tentoonstelling 'Een kleine historie van United Objects' heb ik werkstukken uit eerdere projecten samengebracht met Kruidhofvoorwerpen en Ikea-tafels. Er ontstaan andere betekenissen door de betekende meubels tegen de muur te hangen. Nou ja, een lamp blijft een lamp.

Achter tegen de muur staan vier met lijnen betekende panelen naast elkaar. Op festival Parksessies 2018 vormden ze een groot object dat door bezoekers is betekend met lijnen (zie foto's op p.15)

'Een kleine historie van United Objects'. De Ikea-tafels laten zich makkelijk tot een bouwwerk vormen. Ik heb er witte Kruithofvoorwerpen op uitgesteld. Op p.98-99 zie je een andere opstelling in mijn werkruimte bij De Veerman.

Wolkenlezer

Welke route ik ook kies naar NOVA op 't Kiel, met de fiets sta ik de helft van de reistijd stil; te wachten op groen licht.

Er staan vaak meer fietsers te wachten, maar tot gesprekken komt het niet. Soms toch bij het derde rode stoplicht op rij. Sommigen lezen en versturen een bericht, mailen of kijken bij zichzelf naar binnen. Ik kijk om me heen, naar de medewerkers, hun snotneuzen, traanogen, mutsen en handschoenen in alle soorten en maten. Aan elk gebouw is iets te zien dat afwijkt. Bomen staan er bloot bij.

Ook vandaag sta ik te wachten. Er is geen ander verkeer in de buurt, ook geen voetganger. Wat beweegt is de motregen. Bladeren dwarrelen uit bomen. Een man op twee hoog is bij het raam komen staan. Hij kijkt naar de regen en de bomen. Misschien ziet hij zichzelf, weerspiegeld in het raam. Vaak, heel vaak voel ik sterke drang om het rode licht te negeren. Ik oefen mijn beheersing sinds ik in Antwerpen ben en nu, na drie maanden, merk ik verandering. Gedwongen stilstaan heeft een kwaliteit: de lucht boven de stad is een weids uitzicht en altijd in beweging.

Hoe smerig het weer het ook is, bij NOVA binnen is het zonnig. De entree met grote ronde ramen in het dak is monumentaal. Denk aan een museum van internationale allure.

Touria is een vrouw met présence, ze past bij het gebouw.

Touria tekent snel een grid met vierkanten. Ze kijkt ernaar en zegt: "Kijk, dit is een muur

met de stenen een beetje rommelig op elkaar." Ik zie dunne elkaar kruisende lijnen. Deze lijnen zijn stenen in haar muur met verschillende afmetingen, in wild verband gemetseld.

Ik vertel dat ze een wolkenlezer is. Iemand die olifanten, monsters, gezichten en andere dingen in wolken ziet, of stenen in lijnen. Ze kijkt me met grote ogen aan. Haar wangen kleuren, de linker wenkbrauw maakt een dansje. Heb ik iets verkeerd gezegd?

"Dat is toch onvoorstelbaar, nee? Ik zet een paar lijnen, zeg: kijk, een muur. En dan benoem jij een van de belangrijkste dingen in mijn leven!" In één adem vervolgt ze: "Wolken bieden troost, geven me kracht, inspireren. De lucht is universeel, niemand heeft wolken in bezit, ze komen en gaan volgens eigen wetten. Een foto van een wolkenlucht met ondergaande zon kan genomen zijn in Marokko of hier op het Kiel, je ziet geen verschil. Als ik in de file sta, kijk ik naar boven en fotografeer wolken. Soms stap ik uit. Aan zee is er de meeste lucht. Daar ga ik in mijn eentje heen om de wolken te filmen. Thuis zet ik de tv aan en kijk naar mijn wolkenvideo's. Zie, zie, zoals deze." Haar hand trilt.

Aangepaste versie van publicatie op 16-12-2019 op weblog www.unitedobjects.org

De bezoekers aan 'Een kleine historie van United Objects' nodigde ik natuurlijk ook uit om mee te tekenen.

Christiane (te zien op p.40) vond 'Een kleine historie van United Objects' bijzonder. Ik heb een kleine selectie van de tekeningen die ze elke week meebracht, opgehangen. In de vitrine is werk uitgesteld van o.a. Hilde en haar familie, Bianca, Walter en Martha.

Deelnemers aan het taalcafé in Nova hebben met lijnen symbolen op witte kaarten getekend. De kaarten vormden een slinger. Ik maakte er een 'hoed' van. Shazad zette hem even op voor de foto.

Daniela naaide een broek voor zichzelf. Ze hield een stukje stof over en maakte vanwege de vierkanten een etuitje voor United Objects.

Een deel van een cirkelvormig object dat op Parksessies 2018 werd betekend, ligt plat op de grond in 'Een kleine historie van United Objects'.

Hier is te zien hoe alle betekende Kruithof-voorwerpen in en buiten het MAS tentoongesteld zouden worden tijdens de 'Reünie van Kruithofvoorwerpen'. Na afloop zouden alle tekenaars hun werkstuk meenemen om het ergens buiten achter te laten, 'te vondeling gelegd'.

Het backgammon koffertje is bij Oxot betekend (p. 56). Ik heb het voor de foto buiten tegen het MAS gezet en later achtergelaten op straat (foto p.88).

Als je dood bent

In Kringwinkel Centrum is mijn plek een tafel bij het raam aan de straat, net naast de entree. "Deze tafel is voorlopig niet te koop", staat op het etiket. Hij is bedoeld als buffer, zodat de etalage niet overhoop gegooid wordt door klanten.

Een vrouw met een gegroefd gezicht komt binnen. Ze draagt een ski-jack dat op mijn donsdekbed lijkt. Ik realiseer me dat ik het koud heb. Mijn trui hangt nog thuis over de leuning van de bank. Ik begroet haar en in één adem nodig ik haar uit mee te tekenen. Ze neemt de stift aan, kijkt hoe ik teken en begint ook vierkanten te tekenen op een tafelpoot. Ondertussen observeert ze me. Wat peilt ze? Na vijf minuten stopt ze met tekenen.

"De meeste van mijn vrienden zijn homo", zegt ze. "Ik ga graag met homo's om. Ze zijn eerlijker. Ze zijn vriendelijker tegen vrouwen. Met homo's weet je waar je aan toe bent. Die gaan niet achter je rug allerlei onzin uithalen."

Sommige oude mensen hebben een uitstraling waardoor je weet dat ze vroeger onweerstaanbaar geweest moeten zijn. Als ze praat, lichten haar ogen op tussen de lijnen in haar gezicht; een contrast dat zowel haar ogen als lijnen mooi accentueert. Met twinkelende ogen zegt ze zacht: "Ik was een piraat. Op mijn 16e nam ik de auto van mijn vader en reed uiteindelijk de gracht in. Ik kreeg twee weken huisarrest. Dat was geen straf, het huis was groot, we hadden konijnen en kippen. Ik had drie ganzen en vertelde ze al mijn geheimen."

We draaien de tafel om. In sierlijke krulletters schrijft ze haar naam: Petranella.

Een week later zit ik op dezelfde plek bij het raam, naast de entree. Petra staat buiten, uitbundig zwaait ze naar me voordat ze binnenkomt.

Een jonge vrouw in het zwart, met het haar in een knotje op haar voorhoofd, staat al een paar minuten te kijken naar een thee- en koffiepote. "Gisteren heb ik het bijbehorende suikerpotje gekocht en heel de avond had ik spijt dat ik ze uit elkaar heb gehaald. Nu kom ik deze ook kopen."

Het porselein lijkt zilver. De labels tonen serieuze prijzen, hoger dan gemiddeld in de Kringwinkel.

Ingehouden lachend komt Petra terug van de kassa, de theepote in een krant gewikkeld. "Doe je tas maar open," zegt ze. "Niet zeggen dat ik hem voor jou heb gekocht, dan krijg ik hier ruzie." De jonge vrouw is even sprakeloos, net als ik, maar opent haar tas.

Petra herschikt haar sjaal, ritst het ski-jack dicht en zegt: "Als je dood bent, kun je niets meer met je geld doen, hè."

Ze draait zich om en stapt de winkel uit.

*Aangepaste versie van publicatie op 4-2-2020
op weblog www.unitedobjects.org*

Op 31 oktober 2020 heb ik in totaal negen betekende Kruithof-voorwerpen buiten in de stad achtergelaten. Dat heb ik gedaan om te laten zien hoe het zonder de coronapandemie gegaan zou zijn. Ik ben om de dag even gaan kijken hoe het met ze ging.

De 'wiebelpop' was na twee dagen verdwenen.
'Geadopteerd' door een onbekende? Je ziet de onbetekende
'wiebelpop' op p.31 en op p.61 betekend én met 'pruik'.

De olielamp (zie ook p.64) heb ik op een onopvallende plek achtergelaten en die staat er een maand later, op het moment dat ik deze tekst schrijf, nog steeds!

Iemand heeft deze raamhanger (betekend door Shazad) na twee weken verplaatst. Een paar dagen later was hij verdwenen.

Fotoverantwoording

Carlos Dekeyrel, pagina 32

Studio Orimi, pagina 6

Maarten Westra Hoekzema, pagina 27

Alle andere foto's zijn gemaakt door Hans Bossmann

Met dank aan

United Objects Antwerpen is mogelijk gemaakt met ondersteuning van: Stad Antwerpen, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden, Vormingscentrum Destelheide Dworp, MAS | museum aan de stroom, 't Werkhuys, Cultureel Ontmoetingscentrum Nova, Kringwinkel Antwerpen, Oxot, bibliotheek Permeke.

Ik bedank de 'Veermannen' voor de gastvrijheid en productionele ondersteuning: Tijl Bossuyt, Annemie Geerts, Daan Simons, Rone Fillet, Annemie Morbee, Paulo Guerreiro, en Carlos Dekeyrel.

Zonder genereuze hulp en bijdragen van vrienden, vrijwilligers en stagiairs, was dit project niet mogelijk geweest. Veel dank aan Martine Godts, Brecht Hermans, Daniela Ignacia Santander, Zeger Verhulst, Mieke Smet (Studio Orimi), en laatst maar zeker niet minst, Els Baeten en Jasper van Grunsven (Gezeever open zeefdrukwerkplaats).

Kris Philips bedank ik voor de spontaan voorgelezen verhalen op de website en tijdens 'Een Kleine Historie van United Objects'.

Jessica bedank ik voor al de keren dat ze verhalen heeft voorgelezen in de openbare ateliers.

Speciale dank aan Katrien Oosterlinck voor de ontdekking van De Veerman en Kristof van Gestel voor de sleutel van De Veerman.

Tenslotte bedank ik de mensen die hebben meegetekend op een Ikea bijzettafel en/ of een Kruidhofvoorwerp. Zonder hen, zonder hun onbevangingheid, vertrouwen en openhartigheid, was er geen kunstproject geweest. Ook zij van wie ik de naam op de onderkant van een Ikea bijzettafel niet kon lezen en zij die hun naam liever niet schreven.

Kringwinkel Merksem:

Samuël, Björn, Maria, David, Eka, Cige, Rim, Sacla, Houria, Ros B, Jan, Hugette, Al, Jessy, Anton Simis, Mylene, Hossnia, Eva, Sengal, Zainab, Lede, Zadan, Luc, Marianne, Manuela, Seema, Anita, Juniz, Beatrice, Andreas, Wintania, Yonas, Yolanda, Cathy, Jos v/de Toorn, Bart, Naza, August, Thera, Mieke, Cindy, Hokan, Zaria, Hox, Ahmad, Dia, Hies (?), Canteley, Igor, Lili, Emanuela, Flora, Tonne, Jo, Jessy, Annemie, Hans.

Kringwinkel Centrum:

Zui, Loes, Olivia, Caria, Petranella, Loek, Stefanie, Freddy Demert, Rachida, David, Benoit, Claudia from Colombia, Anton, Hans, Shana, Lydia, Arik, Ann V., Francine, Joshua, Maarten, Jeroen, Mark, Abigail (ATV-In de buurt), Nathalie, Michail, Moenele, Maes, Ina, Jurgen, Raffaëlle, Nathalie, Govert.

Een van de tekenaars heeft dit vaasje zelf ergens achtergelaten in een tropisch stukje stad. Ze stuurde me de foto op 31 oktober 2020. Cactussen in Antwerpen!

Oxot, Deurne:

Caro, Geert, Bert, Hans, Tom, Beatrice, Jacques, Henk, Louis Hoebrechts, Ilse, Fanny, Ayse en de dames uit Brussel.

't Werkhuis Borgerhout:

Tilda, Ingrid, Polly, Steven, Ann, Storm, Izy, David, Tine, Latif, Arman, Loanne, B, Griet, Eamie, Imran, Calie, Hans, Monique, Tim, Helger, Stephanie, Robin, An, Rita, Jef, Ariza, Frank, Mir, Hussain, Zeger, Daniele, Stephanie, Brigitte, Mohamed, Hans, Marc Leysen, Ys, Onleesbaar, A, Kajetan, Theresia, Nazia, Gie, Norah, Line, Sh, Lies, Hila, Zohreh, Keec, Sandra, Jef, Mus, Alia, Emme, Sirka, Linus, Femke, Luna, Willy, Sara, Hildegard, Luna, Köbe, Luna-May, Ayco, Karla, Eric, Karin, Carina, Han, Tai chi groep, Nancy, Hilde, Lily, Wou, Wanja, Walter, Beth, Louis, Tine, Wolf, Alia, Hans, Kaat, Laurena, Wolf, Wout, Babs, Heidi, Vera, Ronnie, Jonathan, Patsy, Stefanie, Jean-Pierre, Klaar, Jakob, Tommy, Aafke, Jamila, Shy, Marisa.

De Veerman, Berchem:

Rone, Hans, Tijl.

Cultureel Ontmoetingscentrum Nova:

Younes, Giselinde, Segvi, Emilie, Touria, Kris, Hassna, Nacer, Amima, Mieke, Rodida, Hamkia, Hayat, Yelena, Soumaya, Siham, Fatima, Saïd, Aurelia, Najat, Fatima, Nous, Hodan, Zahira, Hodeifa, Hodia, Daniëlla, Jamila, Kamira, Ehadeyem, Yelena, Asma, Azarya, Hasfeuch, Rachida, Adel, Chodida, Anina, Pamela, Amiua, Achmed, Tamimour, Jonas, Katrijn, Hans, Mohamed, Iman, Annemie, Bie, Eddy, Jirca, Kaat, Parveen, Yahia, Mody, Katio, Jose, Ahmad, Luna, Martin, Osman, Marzia, Daan, Annick, Bram, Helga, Hanne, Rapheal, Hamid, Bianca, Wahidan, Hilde, Karen, Stan, Irène, Hildo, Astou, MbC, Gregoriy, Aurelia, Tom, Mounia, Paul, Lodewijk, Martha, Rone, Fatna, Hamizzle, Jasmina, Shahzad, Rayan, Shane, Inafa, Aurelia, Lodewijk, Martha, Fatna, Rayan, Dario, Malika, HH, Baya, Fatima, Farida, Ayman, Zakia, Anas, Soufiane, Agnes, Zohra, Lina, Harm, Mieke, Greet, Maxine, Roel Van Zele, Yasmina, Henri, Israe, Ouasiba, Carmen, Carine, Christiane, CP, Mahir, uus, Fatiha, Hilda, Thomas, Baya, Mon, Levendvirkantje.

Cultureel Ontmoetingscentrum Nova en het MAS:

Touria, Aurélie,, Giseline, Boris, Ieke, Jasmina, Rabia, Mégane, Ibrahim, Merey, Anke, Marcel, Leftenis, Taha, Noah, Tine, Florena, Zahra, Maurice, Kristof, Dorien, Serge, Alex, Lisbet, Joëlla, Abdemalik, Leon, JacQ, Fatou, Naziha, Hans, MkC., Thierry, Pipa, Karel, Taha, Stebos, Jouaris, Merey, Anaïs, Disan, Hanal, Josefina, Naziha, Ziege, Maripur.

Het MAS:

Els, Joran, Lucas, Michiel, Jenny, Cissy, Esther, Luka, Thomas, Raf, Hans, Mieke, Elia, Nick, Frank, Lieve, Martha, Carine, Ethan, Nicole, Kristien, Peter, Rob, Kristof, Boris Bloemkool, Isabelle, Aka, Alissa, Yvette, Albert, Johan, Sabir, Geike, Julianne Ciaran, Ester, Sahil, Cleo, Grel(?), Sien, Maud, Eric, Boris, Kris, Memune(?), Wim, Marleen, Ouisfa, MH, Tom, Gustavo, Tine, Wilfried, Ria, Jiske D.J., Renate, Arnaud, Patsy, Ifke, Kris, Arne, Fpb, Hans, Regina, Camille, Amanda, Aunita, Myriam R. Kirké D., Nicky, Louise, Céline, Marky, Amalu, Cécile, Alezu, Toon, Sadi, RV, Warre.

Bibliotheek Permeke:

Lara, Christine, Soumaya, Monera, Belén, Saskia, Kelly, Hey!, Ericson, Bernice, Eva, Helin, Birgit, Isabel, Jeremia, Yolande, Juna, Ube Verschueren, Karen, Naboia, Claus, Kenujas, Josef, Naima, Wolf, Christophe, Joke, Rani, Jan, Elya, Marjam, Lea, Nasteeha, Carlijn, Eva, Birgit, Ikelenore, Khady, Stan, Gustaaf, Kris, Hans, Marleen, Reia, Zeyner, Tine, Rachel, Rebecca, Christel, Soraya, Orpi, Carline, Lore, Katherina R., Greet, Nikias, Elodie, Niek, Anaïs, Shauni, Andrua, Hansas, PC, Avoreas, Dareo, Ewout, Nick, Lauren, Els, Peter, Elene.

Auteurs

Hans Bossmann, Haarlem/ Antwerpen
www.hansbossmann.nl

Tijl Bossuyt, Antwerpen
Artistiek leider De Veerman
www.veerman.be

Erik Hagoort, Amsterdam
Kunstenaar/ schrijver/ onderzoeker
Doctoraat 2017 UA/ ARIA
www.erikhagoort.nl

Jan van Impe liet zijn betekende kandelaar achter op de kaai aan de Schelde, op de plaats waar in de jaren 50 de schepen vertrokken naar Congo. Na twee dagen is het verdwenen. Het blijft de vraag wat er met de verdwenen Kruithof-voorwerpen is gebeurd en waar ze nu zijn.

Dit zijn alle 21 in Antwerpen betekende Ikea-tafels. Ik noem ze 'United Squares'. Vierkanten tekenen is ontspannend en maakt persoonlijke ontmoetingen makkelijk. Hier staan ze in mijn werkruimte bij De Veerman. Op p.74-75 zie je ze in de expo 'Een kleine historie van United Objects'.

Colofon

Uitgever

De Veerman, Antwerpen 2020

Eindredactie

Annemie Morbee, De Formulering

Redactie teksten Hans Bossmann

Martine Godts

Redactie verhalen Hans Bossmann

Studio Orimi

Vormgeving

Gezeever, Antwerpen

www.gezeever.be

Deze publicatie valt onder Creative Commons Licentie 4.0 (CC BY-NC-SA 4.0).

Het materiaal mag op alle mogelijke dragers worden gebruikt voor niet-commerciële toepassingen. Het materiaal mag worden aangepast, verbeterd en herwerkt. Een bronvermelding is wel verplicht, ook wanneer het materiaal ter inspiratie dient voor een nieuwe publicatie, workshops of werkvormen. Het resultaat van bewerkingen moet onder dezelfde licentie van Creative Commons worden verdeeld.

Over United Objects:

www.unitedobjects.org

Over Hans Bossmann:

www.hansbossmann.nl

Over De Veerman:

www.veerman.be

Over de Collectie Jaap Kruithof

www.mas.be/nl/Kruithof/1-de-collectie-en-zijn-verzamelaar

Over Erik Hagoort:

www.erikhagoort.nl

Kunstenaar Hans Bossmann maakt sinds de jaren 90 situaties en omgevingen waar creatie en tentoonstelling in elkaar overlopen. Hij verplaatst zijn atelier naar winkelcentra, festivals, bibliotheken of gewoon naar buiten op straat. Daar nodigt hij voorbijgangers uit om samen te tekenen op meubels en voorwerpen.

In dit boek vind je het verhaal van kunstproject **United Objects** Antwerpen. Daarin tekenden honderden Antwerpenaren op witgeverfde voorwerpen uit de Collectie Jaap Kruithof, van het MAS, het museum van de stad Antwerpen.

United Objects zijn voorwerpen die verbindingen tot stand brengen. Tussen Vlamingen en een Hollander, tussen kinderen en volwassenen, tussen mensen met verschillende geloofsovertuigingen of een tegengestelde kijk op de wereld, tussen mensen met een andere nationaliteit, etniciteit, huidskleur of maatschappelijke positie.

United Objects verbinden kunst met het dagelijkse leven, kunstenaar met publiek en het museum met de straat.

United Objects stimuleren mensen hun creatief vermogen verder te ontwikkelen.

gebeten
door
kunst